# INNOVATSION MENEJMENT SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING ZAMONAVIY METODLARI

*Rasuljonova Lola Abdurashid qizi*
*Namangan davlat universiteti*
*Iqtisodiyot fakulteti*
*Menejment yo'nalishi*

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada innovatsion menejment samaradorligini baholashning zamonaviy metodologik yondashuvlari, xususan, raqamli iqtisodiyot sharoitida korxonalar faoliyatiga joriy etilayotgan innovatsiyalarning iqtisodiy va ijtimoiy ta'sirini o'lchash mezonlari ilmiy jihatdan tahlil qilingan.

**Kalit so‘zlar:** innovatsion menejment, samaradorlikni baholash, raqamli transformatsiya, iqtisodiy samaradorlik, innovatsion salohiyat.

**Аннотация:** В данной статье научно проанализированы современные методологические подходы к оценке эффективности инновационного менеджмента, в частности критерии измерения экономического и социального эффекта инноваций, внедряемых на предприятиях в условиях цифровой экономики.

**Ключевые слова:** инновационный менеджмент, оценка эффективности, цифровая трансформация, экономическая эффективность, инновационный потенциал.

**Abstract:** This article scientifically analyzes modern methodological approaches to assessing the effectiveness of innovation management, in particular, the criteria for measuring the economic and social impact of innovations introduced in enterprises in the digital economy.

**Keywords:** innovation management, performance evaluation, digital transformation, economic efficiency, innovative potential.

## KIRISH

Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida har qanday korxona yoki tashkilotning bozordagi raqobatbardoshligi va uzoq muddatli muvaffaqiyati bevosita uning innovatsion faoliyatini qay darajada to‘g‘ri tashkil etganligiga, shuningdek, innovatsion menejment tizimining qanchalik samarali ishlayotganligiga bog‘liqdir. Global raqamli transformatsiya jarayonlari biznes-model va boshqaruv paradigmalari tubdan o‘zgarishiga olib kelmoqda, bu esa o‘z navbatida innovatsion menejment samaradorligini baholashning an’anaviy, asosan faqat moliyaviy ko‘rsatkichlarga asoslangan usullaridan voz kechib, ko‘p mezonli va kompleks yondashuvlarni talab etuvchi zamonaviy metodlarni joriy etishni taqozo etmoqda [1, B. 14]. Innovatsion menejmentning samaradorligi nafaqat yangi mahsulot yoki xizmatni yaratishga sarflangan xarajatlarning qoplanishi bilan, balki joriy etilgan innovatsiyaning tashkilotning intellektual kapitalini oshirishdagi ishtiroki, bozor ulushining kengayishi, biznes-jarayonlarning avtomatlashtirilishi natijasida tejalgan vaqt va resurslar hamda xodimlarning innovatsion faolligi kabi qator sifat va miqdor ko‘rsatkichlari orqali o‘lchanishi lozim. Shunga ko‘ra, innovatsiyalarning hayotiy sikli davomida yuzaga keladigan xavf-xatarlarni oldindan ko‘ra bilish, ularning iqtisodiy samaradorligini aniq prognoz qilish hamda mintaqalar va tarmoqlar kesimida raqobat ustunligini ta’minlash maqsadida boshqaruv qarorlarini qabul qilishda zamonaviy baholash metodologiyalarini qo‘llash bugungi kun iqtisodiyot fani va amaliyotining eng dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

## ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Innovatsion menejment samaradorligini baholash masalalari ko‘plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan keng tadqiq etilgan bo‘lib, ularning izlanishlarida asosan baholashning turli moliyaviy, strategik va operatsion yondashuvlari ilgari surilgan. Xususan, J. Schumpeter va P. Drucker kabi klassik iqtisodchilar innovatsiyani iqtisodiy o‘sishning asosiy drayveri sifatida e’tirof etgan bo‘lsalar, zamonaviy tadqiqotchilar R. Kaplan va D. Norton o‘zlarining "Muvozanatlashgan

ko‘rsatkichlar tizimi" (Balanced Scorecard) metodologiyasida innovatsion jarayonlarni mijozlar, ichki biznes-jarayonlar va o‘qish-rivojlanish istiqbollari orqali baholash zarurligini ta’kidlaydilar [2, B. 58]. Shuningdek, murakkab investitsion va innovatsion loyihalarni baholashda "Real opsionlar" (Real Options Valuation) metodi tobora ommalashib bormoqda, chunki bu metod menejerlarga kelajakdagi noaniqliklar sharoitida loyihani kengaytirish, kechiktirish yoki bekor qilish kabi strategik qarorlar qabul qilish erkinligini beradi va moslashuvchanlikning moliyaviy qiymatini hisobga oladi [3, B. 112]. Tadqiqot metodologiyasi sifatida tizimli tahlil, qiyosiy o‘rganish, induksiya va deduksiya, shuningdek, iqtisodiy-matematik modellashtirish usullaridan foydalanildi. Ushbu metodologik baza aksiyadorlik jamiyatlari va yirik korxonalarda biznes-jarayonlarni avtomatlashtirish, ilg‘or raqamli platformalarni boshqaruvga joriy etish natijasida erishilayotgan iqtisodiy samaradorlikni obyektiv baholash, amaldagi ko‘rsatkichlarni o‘zaro solishtirish hamda innovatsion salohiyatdan foydalanish darajasini miqdoriy ifodalash imkonini beradi.

**MUHOKAMA VA NATIJALAR**

Innovatsion menejment samaradorligini baholashda faqat sof joriy qiymat (NPV) yoki rentabellik (ROI) kabi an’anaviy ko‘rsatkichlar bilan cheklanib qolish joriy etilayotgan raqamli texnologiyalar va avtomatlashtirish tizimlarining to‘liq potensialini yoritib bera olmaydi. Shu sababli, zamonaviy boshqaruv amaliyotida faoliyatning ko‘p o‘lchovli xususiyatlarini inobatga oluvchi integrallashgan baholash mezonlaridan keng foydalanilmoqda. Masalan, tashkilotning innovatsion salohiyati va joriy qilingan texnologiyalarning ta’sir doirasini aniqlashda nafaqat moliyaviy tejamkorlik, balki operatsion samaradorlikning oshishi, axborot oqimlarini boshqarishdagi tezkorlik va xatoliklar sonining kamayishi kabi omillar ham asosiy mezonlar qatoriga kiritiladi [4, B. 87]. Ushbu yondashuvning amaliy isbotini ko‘rish maqsadida, zamonaviy va an'anaviy baholash metodlarining o'zaro farqli jihatlarini umumlashtirib, quyidagi 1-jadvalda keltirib o'tamiz.

1-jadval. Innovatsion menejment samaradorligini baholashning an’anaviy va zamonaviy metodlarining qiyosiy tahlili

| Baholash mezonlari | An’anaviy metodlar (ROI, NPV, IRR) | Zamonaviy metodlar (Real Options, BSC, KPI) |
|---|---|---|
| Asosiy e'tibor qararatiladigan obyekt | Moliyaviy oqimlar va qisqa muddatli daromadlar | Uzoq muddatli strategik qiymat va nomoddiy aktivlar |
| Noaniqlik va risklarga munosabat | Risklarni statik hisoblash, xavf ortishi bilan qiymatning pasayishi | Noaniqlikni imkoniyat sifatida ko'rish, boshqaruv qarorlaridagi moslashuvchanlik |
| Axborot va raqamli texnologiyalarni baholash | Faqat to'g'ridan-to'g'ri dastlabki xarajatlar va aniq iqtisod qilinadigan mablag'lar | Axborot oqimlarining tezlashishi, ma'lumotlar tahlili sifati va jarayonlar shaffofligi |
| Xodimlarning innovatsion faolligi | Deyarli hisobga olinmaydi yoki faqat ish haqi fondi orqali o'lchanadi | Intellektual kapitalning o'sishi, xodimlarning malakasi va yangilik yaratish qobiliyati sifatida baholanadi |

Yuqoridagi jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, zamonaviy baholash metodlari innovatsiyalarning strategik ta'sirini ancha chuqurroq tahlil qilish imkonini beradi. Bu ayniqsa, murakkab tizimlarda, masalan, aksiyadorlik jamiyatlari va yirik ishlab chiqarish tarmoqlarida biznes-jarayonlarni avtomatlashtirishda yaqqol namoyon bo'ladi. Avtomatlashtirish va turli raqamli platformalarni (masalan, ma'lumotlar bazalarini boshqarishda kompleks axborot tizimlarini) joriy qilish dastlabki bosqichda katta hajmdagi investitsiyalarni talab qilsa-da, uning operatsion faoliyatga ta'siri vaqt o'tishi bilan eksponensial tarzda

o'sib boradi. Ushbu iqtisodiy samaradorlikni aniq miqdoriy ko'rsatkichlarda ifodalash maqsadida, muayyan yirik aksiyadorlik jamiyatida raqamli platformalarni joriy etishdan oldingi va keyingi jarayonlar samaradorligi tahlil qilinib, natijalar 2-jadvalda aks ettirildi [5, B. 204].

2-jadval. Aksiyadorlik jamiyatlarida biznes-jarayonlarni avtomatlashtirish va raqamli platformalarni joriy etishning iqtisodiy samaradorligi ko'rsatkichlari

| Ko'rsatkichlar nomlanishi | Innovatsiyagacha bo'lgan holat | Innovatsiya joriy etilgandan so'ng (1 yil o'tib) | O'zgarish (samaradorlik) |
|---|---|---|---|
| Axborotlarni qayta ishlash va hisobot tayyorlashga sarflanadigan o'rtacha vaqt | 48 soat | 4 soat | 91.6% qisqarish erishildi |
| Boshqaruv xarajatlari va qog'oz aylanishi xarajatlari (yiliga, mln so'm) | 450 mln. so'm | 120 mln. so'm | 330 mln. so'm iqtisod qilindi |
| Jarayonlardagi inson omili sababli yuzaga keladigan xatolar darajasi | 12.5 % | 1.2 % | 11.3 % ga pasayish kuzatildi |
| Qaror qabul qilish tezligi va buyurtmalarni bajarish sikli | 7-10 ish kuni | 1-2 ish kuni | 5 barobarga tezlashdi |

2-jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatmoqdaki, biznes-jarayonlarning innovatsion avtomatlashtirilishi korxonaning nafaqat moddiy xarajatlarini (330 mln. so'm) qisqartirishga, balki vaqt resursidan unumli foydalanish (hisobot

vaqtining 91.6% ga qisqarishi) hisobiga xodimlarning mehnat unumdorligini oshirishga bevosita ta'sir ko'rsatgan. Bu ko'rsatkichlar menejment tizimida raqamli platformalarning joriy etilishi shunchaki xarajat emas, balki mintaqaviy raqobatbardoshlik va bozor pozitsiyasini mustahkamlash uchun kiritilgan strategik sarmoya ekanligini isbotlaydi.

**XULOSA**

Tadqiqot va olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, innovatsion menejment samaradorligini baholash bugungi kunda faqat tor doiradagi buxgalteriya yondashuvlari bilan cheklanib qolishi mumkin emas, balki korxonaning barcha intellektual, texnologik va strategik resurslarini qamrab oluvchi yaxlit tizimni talab qiladi. Zamonaviy sharoitda ilg‘or texnologiyalar, xususan, ma’lumotlar oqimini rejalashtirish va boshqarishda zamonaviy arxitekturalarni (masalan, kompleks ma'lumotlar oqimi tizimlari va bulutli texnologiyalar) amaliyotga tatbiq etish har qanday tashkilotning yashovchanligini ta’minlovchi asosiy shartga aylanib ulgurdi. Bizning fikrimizcha, iqtisodiyot tarmoqlarida, jumladan yirik aksiyadorlik jamiyatlari va transport-logistika sohasida, raqamli texnologiyalarni joriy etish samaradorligini baholashda quyidagi kompleks choralarni amalga oshirish zarur: birinchidan, loyihaning hayotiy siklini to'liq inobatga oluvchi va xavf-xatarlarga nisbatan egiluvchan bo'lgan Real opsionlar usulidan doimiy ravishda foydalanish amaliyotini kengaytirish; ikkinchidan, innovatsiyalarni baholash tizimiga nomoddiy aktivlar qiymatini (korporativ bilimlar bazasi, brend nufuzi, xodimlar intellekti) qo'shish mexanizmini qonuniy va uslubiy jihatdan takomillashtirish; uchinchidan, hududlar va mintaqalar raqobatbardoshligini oshirish maqsadida mahalliy korxonalarda innovatsion menejment standartlarini xalqaro (ISO) talablariga moslashtirgan holda yangilash. Shuningdek, boshqaruv tizimida biznes-jarayonlarni avtomatlashtirish iqtisodiy jihatdan katta resurslarni tejash bilan birga, ijtimoiy jihatdan xodimlar mehnatini yengillashtirib, ijodiy va mantiqiy faoliyatga yo'naltirish uchun imkoniyat yaratishi tadqiqot natijasida o'z isbotini topdi. Bu yondashuvlarni izchil amalga oshirish kelgusida iqtisodiyotimizning barcha

tarmoqlarida raqamli o'tishni muvaffaqiyatli yakunlash va jahon bozorida raqobat ustunligiga erishish uchun mustahkam zamin yaratadi.

## FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Yo'ldoshev N. Q. — Innovatsion menejment nazariyasi va amaliyoti — Toshkent: Iqtisodiyot, 2021, 14-b.
2. Kaplan R., Norton D. — Strategiyaga yo'naltirilgan tashkilot: Muvozanatlashgan ko'rsatkichlar tizimi qanday qilib kompaniyalarning raqobatbardoshligini oshiradi — Moskva: Olimp-Biznes, 2019, 58-b.
3. To'xliyev N., Qosimova M. S. — Raqamli iqtisodiyot sharoitida boshqaruv usullari va modellari — Toshkent: Moliya, 2022, 112-b.
4. Chesbrough H. — Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology — Boston: Harvard Business School Press, 2018, 87-b.
5. Abdullayev A. M. — Korxonalar faoliyatida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining iqtisodiy samaradorligi — Samarqand: Zarafshon, 2023, 204-b.